

ОРТОГРАФИЯ – ПРАВОПИС НА
ИЗТОЧНОЦЪРКОВНАТА
МУЗИКА

ЗА
ДУХОВНИТЕ СЕМИНАРИИ И
УНИВЕРСИТЕТИ

Клас №. → №.

Възвестно ю въ тебе и слава снъ ю
снъ ю фъ снъ Те въ Христѣ при но снъ.

НАПИСАЛ: Иподиакон протопсалт
Аргир Сот.Малчев

Ипод. Арг. Сот. Малчев.

Преподавател в Пловдивска
духовна семинария.

Гр. Пловдив, май – 2001 г.

Ортография – правопис на Източноцърковната Музика

Както различните езици, тъй и музиката си има своя Ортография – правопис.

Под името Ортография (правопис) на Източноцърковната музика, разбираме правилата за писане на нотите, съответно невмите на последната.

Известно ни е, че в църковнославянската азбука имаме например буквите: *о, ѡ, ѡ, ѡ, ѡ, ѡ, ѡ* и т.н., които ги употребяваме съобразно правилата на този език. Тъй и в църковната музика, искайки да се качим с една степен (тон) по-високо, имаме три различни знаци: *—, ˆ, ˆˆ*. Или за да се качим с две степени (два тона) използваме групировките *—, ˆ, ˆˆ*. Ще трябва значи пишещият да знае кои знаци и кога да ги употреби.

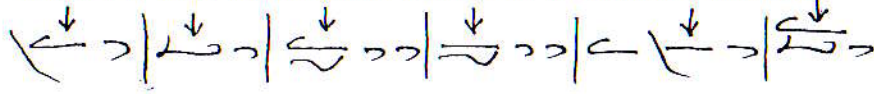
Главно Ортографията на Източноцърковната музика се базира на тоническото ударение, или както се казва на ударението при съответните думи от текста. Там, където съществува ударението на думата, там съвпада и тоническото ударение на музикалната фраза, със съответно употребените по правилата невми (знаци).

Четири са знаците (невмите), които употребяваме при тоническото ударение на музикалната фраза.

1. Две качествени знаци: *тяжкото* и *избраното*
  - и 2. Два количествени знака: *литнатият* и *малението*
- които обаче употребени като тонически такива, изгубват количествената си стойност, написани така: ,

Но за да се употребят посочените горе невми, трябва те

непременно да се намират на сричка с ударение от силното време на такта и непосредствено след тях, да има един или повече низходящи знаци, т.е. след тях да имаме слизане на мелодията. Например:

В долу посочения нагледно пример с нотен текст, ще разгледаме употребените ноти (невми) като за целта са обозначени тоническите ударения със стрелки.

Класъ А.

I. При думата *судници* $\rightarrow \downarrow \rightarrow$, тоническото ударение е

на силното време от такта на сричката: *ди*, над която пишем знака литнатий $\downarrow$, защото след него има само един низходящ знак $\rightarrow$ при сричката *ци*, която е различна от предишната и, при която мелодията слиза.

По същото правило се пишат и нотите на думите от текста: *исповѣданіе, дѣловыя, прѣвети, взиваѣте, дѣдетѣ, благопріятна, прѣдѣ, ѣакш.*

II. При думата: *ваше*: $\downarrow \rightarrow \rightarrow$ тоническото ударение е *ше*

на силното време от такта на сричката: *ва*, над която пишем знака маление с избрано $\downarrow$, защото след него има два низходящи знака $\rightarrow \rightarrow$ с различните срички *ше* и *не*, при които мелодията слиза.

По същото правило се пишат и нотите на думите от текста: *бусткаемнн, вознобннн, времннн.*

III. При думата *тебе*: $\downarrow \rightarrow$, имаме тоническо ударение на силното време от такта при сричката *бе*, пред която пишем тежко $\downarrow$, защото имаме след него възвращател $\rightarrow$ с еднаква сричка както предишната.

Същото правило важи и за думата *шлева*: $\rightarrow \downarrow \rightarrow$

IV. При думата: *предѣ*: $\downarrow \rightarrow$ имаме равнение с литнатий написан като тоническо ударение, изгубил своето качество на количествен знак и след него написан един възвращател $\rightarrow$, както при точка I.

V. При думата $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{же}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{же}$ имаме тоническо ударение при

силното време на сричката: ϵ . Но под малението с бодението от горе, не поставяме избрано, защото следва равнение, което има същия тон, както предидущия. Същото правило важи и когато след тоническото ударение на сричката при силно време имаме един или два възходящи знака.

Пример: $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{га}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{ра}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{гу}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{ет}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{ел}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{тварь}$

Под малението със сричката: ра не поставяме избрано $\sim$, защото следват едно или повече възходящи знаци.

В случая маления.

По същото правило се пишат и думите от текста: $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{свети}$, $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{силу}$, $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{человѣки}$, $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{тѣмже}$, $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{Господи}$, $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{жертва}$, $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{нашихъ}$, $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{тобѣю}$, $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{нерадѣхомъ}$, $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{жизни}$.

VI. При думата $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{же}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{же}$ имаме тоническо ударение на сричката же при силното време на такта, над която е написана комбинацията: равнение с бодение $\rightarrow$ без да е написано избраното $\sim$ под нея, тъй като следва след това равен тон (независимо от сричката) равнение със сричката ки Или при друг случай може да имаме равнение с бодения $\overset{\downarrow}{\epsilon}$ или $\overset{\downarrow}{\epsilon}$ маление с бодения. Пишем комбинацията: $\overset{\downarrow}{\epsilon}$ при два низходящи знака, ако горният пример е написан така:

$\rightarrow \rightarrow \overset{\downarrow}{\epsilon} \text{же}$ $\rightarrow \overset{\downarrow}{\epsilon} \text{ки}$

Или пишем така: $\rightarrow \rightarrow \overset{\downarrow}{\epsilon} \text{же}$, ако горният пример е написан по следния начин с един възвращател: $\rightarrow \rightarrow \overset{\downarrow}{\epsilon} \text{же}$ $\rightarrow \overset{\downarrow}{\epsilon} \text{ки}$

ето и други примери: $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{га}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{ра}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{гу}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{ет}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{ел}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{тварь}$

По същото правило се пишат и нотите при думата $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{тѣмже}$ в текста – равнение със сричката же .

До тук аналитично по дадения нотен текст, се разгледа употребата на дадените знаци (невми).

По-долу са поместени главните правила на нотописа, както на разгледаните досега невми, тъй и на останалите други възходящи, низходящи и качествени такива.

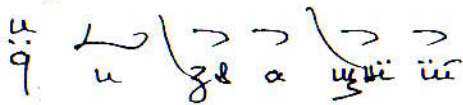
1/ Тежкий $\searrow$ се пише пред количествените знаци (с изключение на боденията и подтечението), като след него следва низходящ знак със същата сричка както предидущия, пред който е поставен.

$\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{и}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{и}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{га}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{та}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{а}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{ври}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{и}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{и}$
 $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{ра}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{а}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{а}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{гу}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{и}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{да}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{за}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{а}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{то}$
 $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{ха}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{а}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{а}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{а}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{и}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{и}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{и}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{и}$ $\overset{\downarrow}{\epsilon} \text{и}$
 $\searrow$ $\searrow$ $\searrow$ $\searrow$ и т.д.

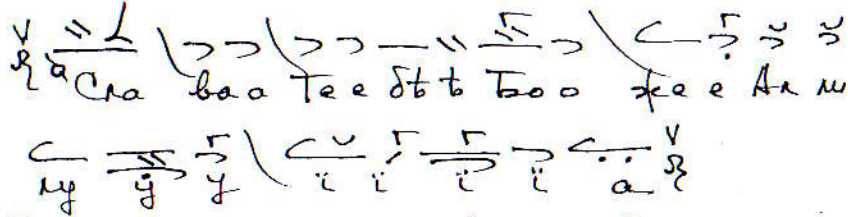
Когато след тяжкия има равнение и то е с ломение, следва обикновено подтечение:

След еднотактов литнатий, може да следват два възвръщателя, пред които има тяжкий:

Ако следват двойка възвращатели със същи срички, то пред тях се пише тяжкий:

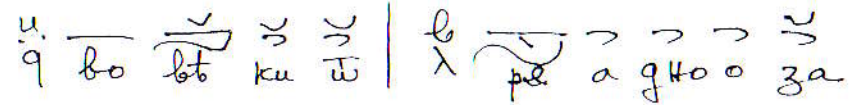
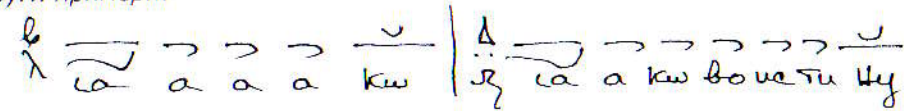

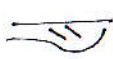
Литнатият приема пред него тяжкий, при случай, че има антикенома с точка и следва възвращател със скорение:

2/ Избраното се пише от долу на количествените знаци (с изключение на боденията) при сричка, имаща ударение, при положение, че следват след него две или повече низходящи знаци, независимо дали тези последните имат еднакви или различни срички и са с еднакви или различни времена. Виж примерите на мелодията с текста на стр.3.

други примери:

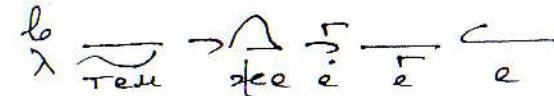

При групировката избраното действа на боденията, докато при групировката избраното действа на малението.

Литнатият взема избрано само при следния случай:

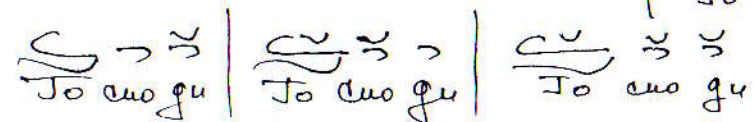
Ако след малението с тоническо ударение, следва скрито скорение, то малението приема избрано:

След равнение с избрано, следват две или повече низходящи знаци с еднакви времена. Вторият низходящ знак може да бъде ломение.

След равнение с ломение и избрано, следват еднакви по време низходящи знаци: . Може вторият низходящ знак, да бъде с еднакво време: |

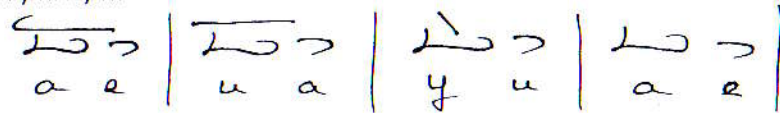

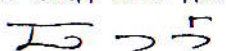
Възвращателят и лекото при тоническо ударение, приемат избрано, само при положение, че се намират върху малението:

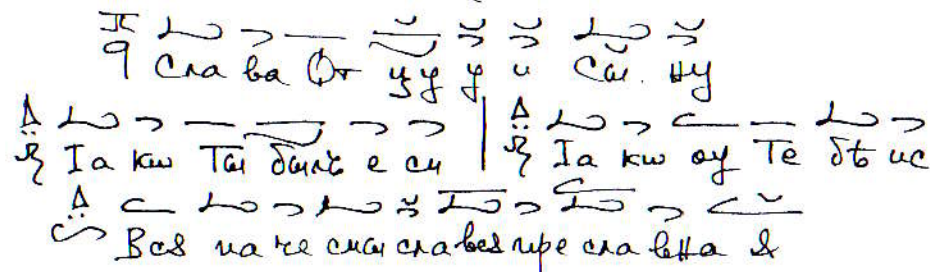
3/ Литнатий Литнатият се изпява живо и се употребява независим, или под друг количествен знак (освен боденията), като тоническо ударение, като след него следва един низходящ знак с различна сричка. Виж примерите на мелодията с текста на стр. 3.

други примери:

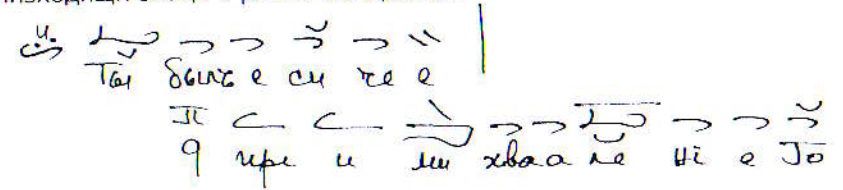

Ломението се пише от долу на литнатия. Не се пише ломение при литнатия, когато следват след него два възвращателя, от които вторият е със скорение: . Литнатият приема антикенома с точка, когато пред него има тяжкий и след него следва възвращател със скорение.

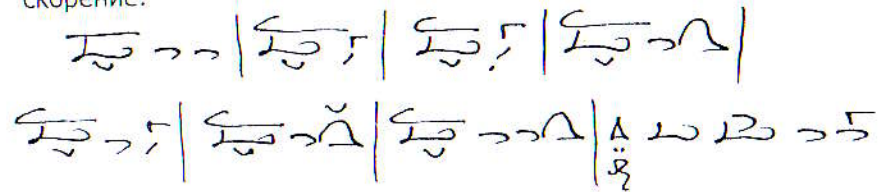
други примери:

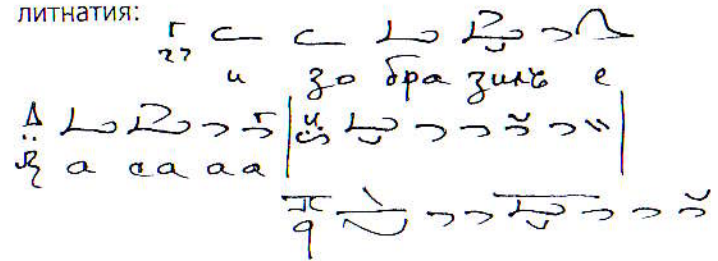
Когато литнатият има ломение, следват подир него два или повече низходящи знаци с различни срички:

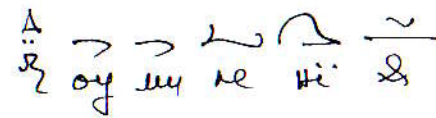
След литнатий с ломение и равнение върху него, следват низходящи знаци – еднотактови, или бодение със скорение, или скрито скорение:

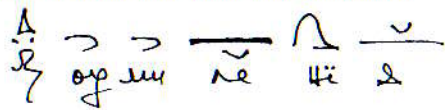
След литнатий може да последва низходящ знак, съединен с литнатия:

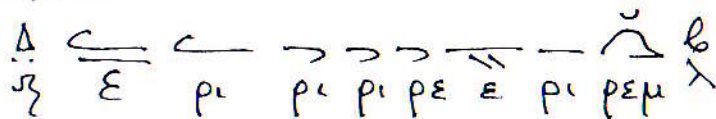
При литнатий с тоническо ударение, може да следва леко така:

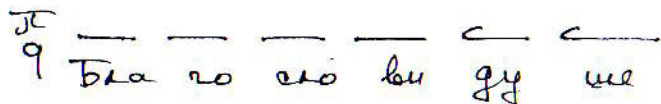
Ако обаче сричката: малението искаме да бъде с ломение, тогава пишем равнение с ломение вместо литнатия

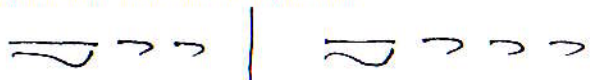
4/ Маление — Малението като качествен знак (при тоническо ударение) се употребява, когато подир него има еднакъв по височина знак:

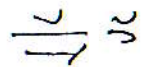
Като количествен знак малението се употребява, когато се качваме последователно с един тон при различни срички:

На малението с тоническо ударение се поставя избрано, когато следват два или три възвращателя:

Поставя се гладко, когато следва низходящ знак, който има ломение

Поставят се бодения от горе или от долу на малението, когато следват еднакви срички

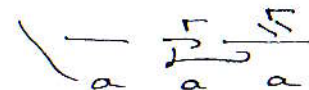

Поставя се тяжкий пред малението, когато следва подтечение

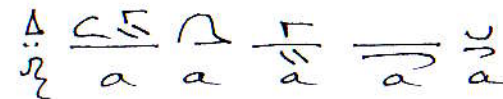

или когато следва възвращател със скорение —

следващо същата сричка

Поставя се антикенома, когато последната сричка, която следва се произнася живо:

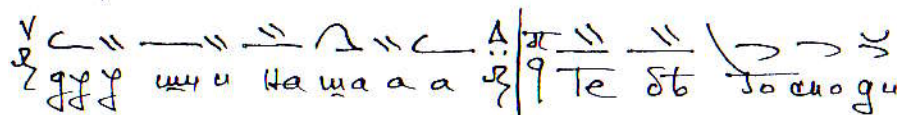
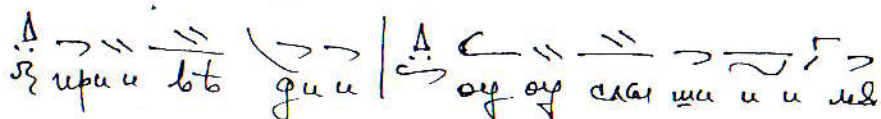
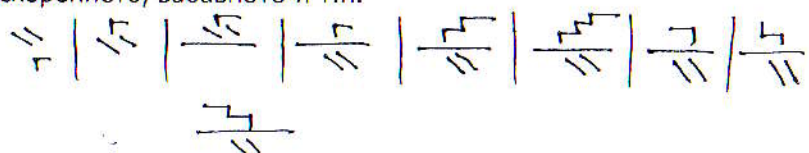

Поставя се антикенома, когато последното има точка и следва възвращател със скорение

5/ Бодения // Боденията се намират на слабото място при такта. Те не приемат различна сричка но продължават предидущата такава. Произнасят се (пеят се) меко. Мелодия с бодения нито се започва нито се завършва. Те се пишат от горе или от долу на малението // // Когато върху малението има знака забавяне, то под него има винаги бодения // Боденията приемат избрано, когато са от горе или от долу на малението // // с другите количествени знаци, не образуват групировки. От

временните знаци (невми), приемат скорението, двускорението, трискорението, забавното и т.н.

6/ Равнение $\leftarrow$ Равнението с тоническо ударение, приема избрано, когато е последвано от две, три и повече низходящи знаци:

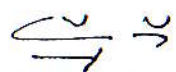

Равнението приема маление, когато то се изпълнява живо и следва след него равнение: $\leftarrow \leftarrow$

Приема литнатий, когато равнението има тоническо ударение и следват един или два низходящи знака, или скрито скорение:

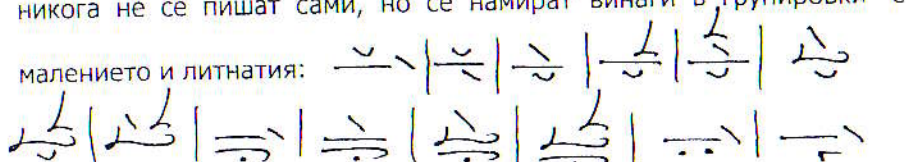
Приема гладко, когато следва низходящ знак, който има ломение

Приема антикенома, когато последното има точка и следват

възвращател със скорение: $\leftarrow \rightarrow$

7/ Бодение $\setminus$ и **Високий** $\angle$. Бодението и високият никога не се пишат сами, но се намират винаги в групировки с

малението и литнатия: при тях важат правилата на ортографията на малението и литнатия.

8/ Възвращател $\rightarrow$. Възвращателът приема избрано, когато се пише заедно с малението $\rightarrow$. Когато имаме два или три

възвращателя, от които първият изисква по-живо изпълнение, тогава той се пише заедно с литнатий $\rightarrow \rightarrow$ | $\rightarrow \rightarrow$

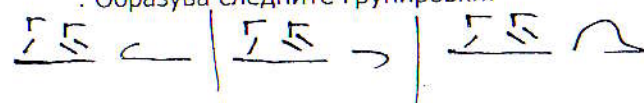
Ако два възвращателя имат еднакви срички, то пред първия се поставя тяжкий $\leftarrow \rightarrow$ | $\leftarrow \rightarrow$

9/ Подтечение $/ = \rightarrow \rightarrow$ Подтечението слиза с две степени последователно. То не приема друга сричка, но следва предишната такава. Изключение прави само при $т е, р л, р е р$

при които приема различни срички. Подтечението приема литнатий, когато следва възвращател: $\rightarrow$ и антикенома,

когато последното има точка и следва възвращател със скорение $\rightarrow \rightarrow$

Образува следните групировки:

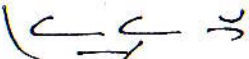

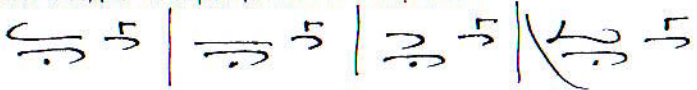
10/ Лекото Лекото слиза с две степени наведнъж. То приема избрано, когато се групира с малението: Приема

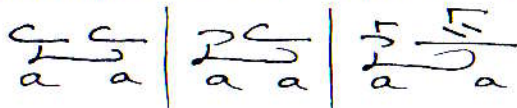
антикенома, когато последното има точка и следва възвращател със скорение: Приема сдружение, когато има две точки и следва възвращател:

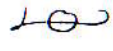
11/ Низкий . Низкият слиза с четири степени наведнъж. Правилата на ортографията за него са тези, както на лекото.

12/ Гладко Гладкото се пише от долу на равнението и малението или между двата знака от долу

13/ (Вместоизпразнение) Антикенома се пише от долу на малението тъй: Когато има точка пише се под равнението под малението, под възвращателя и т.н. При тези случаи винаги следва възвращател със скорение.

и т.н.

14/ Здружението свързва два знака без да прекъсва звука

15/ Внугрегласието се пише само при низходящи срички и се произнася със затворена уста.

Забележка: Горепосочените правила са основни. Който иска задълбочено да изучи Ортографията на Източноцърковната музика да използва книгата на г-н Петър Сарафов – 1912 г. Както отбелязват много от музиколозите на Ортографията на Източноцърковната ни музика, потребно ще бъде изучаването на последната да става с текстове от музикални ноти и преписването на последните, даващи на изучаващия визуални (оптически) примери при пеенето. Разбира се тук при тях ще се видят и отклоненията от основните правила на нотописа. Защото точното писане на музикалните знаци подпомага значително точното изпълнение на музикалните фрази.

Написал:

Иподякон протопсалт: Аргир Сотиров Малчев – май 2001 г.

Използвана литература: книгите на Иоанис Маргазиотис, Дионисиос Илиопулос, Захария Пасхалидис и Димитриос Панагиотопулос.

